

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ZURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04 / 29-33-09

Telefon dyżurny: 21-34-31

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436

BS/344/124/90

NASTROJE SPOŁECZNE W PAŹDZIERNIKU '90

Komunikat z badań

Warszawa, październik 1990 r.

Sondaż CBOS przeprowadzony w połowie października br.¹ wykazał pewne polepszenie nastrojów społecznych w porównaniu z wynikami badań wrześniowych. Zważywszy, że już we wrześniu odnotowano nieznaczną poprawę nastroju oraz (po raz pierwszy od listopada ub.r.) wzrost aprobaty polityki rządu i kierunku rozwoju sytuacji w naszym kraju, wyniki obecnych badań mogą stanowić potwierdzenie zaobserwowanego we wrześniu przełamania tendencji spadkowej.

Polityka

(tab. 1-5)

Nastąpiło niewielkie pogorszenie ocen aktualnej sytuacji politycznej w porównaniu ze wskazaniami sprzed miesiąca, wyrażające się w nieznacznym spadku odsetka wskazań pozytywnych i neutralnych oraz we wzroście negatywnych (tab. 1). Opinie te były również gorsze niż w czerwcu br. i znacznie gorsze niż w maju (tab. 2). Podobnie wyglądały rokowania ankietowanych na temat kierunku rozwoju sytuacji politycznej w najbliższych miesiącach. Były one nieco bardziej pesymistyczne niż we wrześniu (tab. 3) i w poprzednich miesiącach (tab. 4). Jednocześnie, w porównaniu z wrześniowym pomiarem, minimalnie wzrosła aprobata poczynań rządu (tab. 5).

Tak więc obecnie polityczną sferę życia kraju ocenia się nieco gorzej niż miesiąc wcześniej i znacznie gorzej niż przed rozpoczęciem "wojny na górze", tzn. w połowie maja tego roku. Oczywiście przez cały ten czas utrzymuje się przewaga ocen pozytywnych (26,9% ankietowanych postrzega sytuację polityczną jako dobrą) nad negatywnymi (o złej sytuacji politycznej mówi 20,9% badanych). Na uwagę zasługuje dodatkowo fakt utrzymania się, odnotowanej we wrześniu (po raz pierwszy od listopada ub.r., tj. pierwszego pomiaru od ukonstytuowania się gabinetu T.Mazowieckiego) tendencji do poprawy notowań rządu.

¹ Sondaż: "Aktualne problemy i wydarzenia" (9) przeprowadzony w dniach 17-23.10.1990 r. na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności (N=1477).

Gospodarka

(tab. 6-10)

Sytuację gospodarczą Polski ocenia się obecnie nieznacznie lepiej niż we wrześniu (tab. 6) i bardziej korzystnie względem poprzednich miesięcy (tab. 7); co więcej, w okresie sprawowania władzy przez obecną ekipę podobne wyniki odnotowano tylko w kwietniu tego roku. Również ocena perspektyw gospodarczych na najbliższe kilka miesięcy kształtuje się nieco pomyślniej niż w poprzednim sondażu (tab. 8), choć optymizm w tej dziedzinie jest mniejszy niż w pierwszych miesiącach realizacji rządowego programu stabilizacji gospodarczej (tab. 9).

W porównaniu z wrześniem nie zmieniła się wprawdzie liczba popierających program stabilizacji gospodarczej, ale za to nieznacznie zmalała grupa jego przeciwników (tab. 10). W efekcie nieco wzrosła aprobata "netto" (różnica między odsetkiem popierających a odsetkiem odmawiających poparcia) programu Balcerowicza, osiągając poziom z kwietnia br.

Tak więc w przypadku oceny gospodarczej sfery życia kraju najwyraźniej widać, że minął okres załamania nastrojów społecznych, choć cały czas ocenia się ją znacznie częściej jako złą (53,2% wskazań) niż jako dobrą (15,1%).

Warunki życia

(tab. 11-15)

Opinie uczestników sondażu o warunkach materialnych społeczeństwa były - podobnie jak dotychczas - zdecydowanie niekorzystne (pozytywnie oceniało je zaledwie 5,4, negatywnie zaś - 66,9%), jednak i tym razem odnotowano minimalną poprawę nastrojów w porównaniu z poprzednimi badaniami. Wyraziła się ona w większym spadku ocen negatywnych niż pozytywnych (tab. 11 i 12).

Podobnie przyszłość zarysowała się w nieco korzystniejszych barwach, niż miało to miejsce w poprzednim miesiącu (tab. 13), a wskazania osiągnęły mniej więcej poziom maja br. (tab. 14). Niemal tylu samo respondentów sądziło, że ludzie z ich otoczenia wierzą w sensowność wyrzeczeń ponoszonych w imię lepszej przyszłości (45,2%), co uważało to twier-

dzenie za bezpodstawne (44,7%). Wskazania te były podobne (nieco lepsze) do wrześniowych i znacznie korzystniejsze od wyników z lipca (tab. 15).

Ogólnie, ocena warunków materialnych, choć niekorzystna, w zestawieniu z minionymi miesiącami nie pogorszyła się.

Bezpieczeństwo
(tab. 16)

Większość ankietowanych (63,2%) jest zdania, że stan bezpieczeństwa publicznego ulega pogorszeniu, 28,8% uważa, że nic w tej dziedzinie się nie zmienia, a zaledwie 6,8% dostrzega poprawę.

Obniża się również indywidualne poczucie bezpieczeństwa socjalnego. W ostatnim badaniu wzrósł zarówno odsetek przekonanych, że w ciągu ostatnich kilku miesięcy sytuacja ich rodzin pogorszyła się, jak i dostrzegających jej poprawę. Mniej jest natomiast uważających, że w sytuacji ich najbliższych nie nastąpiły żadne zmiany (tab. 16). W przewidywaniach na temat położenia własnej rodziny w najbliższej przyszłości pesymiści (26,7%) mają znaczną przewagę nad optymistami (17,7%); największą grupę stanowią jednak nie spodziewający się żadnych zmian w tej dziedzinie (32,2%) oraz bez zdania na ten temat (23,4%).

Jednym z podstawowych elementów bezpieczeństwa socjalnego jest stabilność własnego zatrudnienia. Niemal połowa badanych nie czuje się zagrożona utratą pracy (46%, z czego 20,8 całkowicie wyklucza taką możliwość), ale niewiele mniej jest tych, którzy to zagrożenie odczuwają (39,6%, z czego 12,2 liczy się bardzo poważnie z taką ewentualnością).

Napięcia społeczne
(tab. 17-18)

Pesymistycznie nastrajają przewidywania ankietowanych dotyczące dynamiki napięć społecznych w ciągu najbliższych miesięcy - odnotowano wprawdzie w tym zakresie nieznaczny wzrost odsetka przekonanych o tym, że zmniejszą one w ciągu najbliższych miesięcy, powiększyła się jednak wyraźnie liczba twierdzących, że wzrosną. Znacznie mniejszy niż we

wrześniu jest natomiast odsetek tych, którzy nie widzą perspektyw zmian (tab. 17). Wzrost napięć społecznych przewidyuje połowa badanych (50,7%), spadek zaś zaledwie 8,5%; jest to wynik taki sam jak w maju, gorszy niż w ostatnich miesiącach i znacznie gorszy niż sprzed maja (tab. 18).

Ocena kierunku zmian
(tab. 19-21)

W sondażu wrześniowym, podobnie jak w poprzednich miesiącach, nadal przeważali utrzymujący, że w ciągu ostatnich miesięcy sytuacja w Polsce uległa pogorszeniu (38,7%). O poprawie mówiło 25,4% badanych, a zdaniem 24,2% sytuacja nie zmieniła się - wskazania te były minimalnie gorsze od wrześniowych, ale znacznie lepsze od lipcowych (tab. 19). Pomimo niezbyt korzystnej oceny z ostatnich miesięcy nieco więcej respondentów patrzy w przyszłość kraju z nadzieją (28,8%), niż odnosi się do niej z obawą. Dominują jednak uczucia "mieszane" (50,7% ankietowanych ocenia nasze jutro z nadzieją, ale jednocześnie z obawą). Porównując te dane ze wskazaniami z poprzednich miesięcy (tab. 20), można mówić o pewnym wzroście optymizmu w naszym społeczeństwie.

Wypadkową relacjonowanych danych jest opinia o ogólnym kierunku rozwoju sytuacji w naszym kraju (tab. 21): zdaniem 41,4% badanych jest on dobry, według 27,1% - zły.

Porównując odsetek dobrych i złych ocen kierunku rozwoju sytuacji w kraju, otrzymujemy wskaźnik akceptacji "netto" na poziomie 14,3. Jest on wyższy niż w lipcu i wrześniu, a trochę niższy niż w czerwcu tego roku. Znamienne jest jednak, że od miesiąca ponownie zwiększył się.

Tabela 1. Różnica w ocenach sytuacji politycznej kraju (październik - wrzesień '90)

	IX'90	X'90	Różnica (X-IX)
Bardzo dobra	1,2	0,9	- 0,3
Dobra	12,2	9,5	- 2,7
Raczej dobra	15,4	16,5	+ 1,1
Ani dobra, ani zła	37,6	33,6	- 4,0
Raczej zła	12,7	12,5	- 0,2
Zła	5,3	5,7	+ 0,4
Bardzo zła	1,6	2,7	+ 1,1
Brak zdania	14,1	18,6	+ 4,5

Tabela 2. Ocena sytuacji politycznej kraju

	I'90	II'90	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Dobra	49,7	46,3	53,6	46,9	42,0	35,4	28,3	28,8	26,9
Średnia	27,9	29,6	25,8	24,7	28,2	31,7	30,5	37,6	33,6
Zła	13,5	15,4	10,3	11,0	14,1	18,3	24,6	19,6	20,9
Brak zdania	9,0	8,7	10,3	17,5	15,7	14,6	16,5	14,1	18,6

Tabela 3. Różnica w przewidywaniach dotyczących kierunku zmian sytuacji politycznej (październik - wrzesień '90)

	IX'90	X'90	Różnica (X-IX)
Zdecydowanie się poprawi	8,0	7,7	- 1,3
Raczej się poprawi	41,9	39,8	- 2,1
Pozostanie bez zmian	16,4	16,2	- 0,2
Raczej się pogorszy	8,9	7,2	- 1,7
Zdecydowanie się pogorszy	1,4	1,2	- 0,2
Brak zdania	23,4	28,0	+ 4,6

Tabela 4. Przewidywany kierunek zmian sytuacji politycznej

	I'90	II'90	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Poprawa	49,2	53,8	55,9	62,9	49,9	50,7	48,7	49,9	47,5
Bez zmian	20,4	19,6	15,3	20,6	17,9	15,0	14,7	16,4	16,2
Pogorszenie	8,4	8,7	7,5	8,1	8,4	11,5	13,7	10,3	8,4
Brak zdania	20,9	17,8	21,3	8,4	23,8	22,8	22,8	23,4	28,0

Tabela 5. Ocena działalności rządu

	I'90	II'90	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Aprobata	75,0	73,9	67,4	64,0	62,4	60,6	55,9	57,8	55,9
Dezaprobatą	11,9	14,2	17,4	19,1	19,5	22,3	27,9	28,7	25,6
Brak zdania	13,0	11,7	14,2	16,7	18,0	16,9	15,9	13,2	18,2
Apr."netto"	63,1	59,7	49,9	44,9	42,9	38,3	28,0	29,1	30,3

Tabela 6. Różnica w ocenach sytuacji gospodarczej kraju
(październik - wrzesień '90)

	IX'90	X'90	Różnica (X-IX)
Bardzo dobra	0,2	0,1	- 0,1
Dobra	3,8	3,8	0
Raczej dobra	10,1	11,2	+ 1,1
Ani dobra, ani zła	26,7	23,8	- 2,9
Raczej zła	28,9	29,5	+ 0,6
Zła	18,4	16,5	- 1,9
Bardzo zła	6,2	7,2	+ 1,0
Brak zdania	5,6	8,2	+ 2,6

Tabela 7. Ocena sytuacji gospodarczej kraju

	I'90	II'90	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Dobra	2,2	5,5	13,8	15,9	12,4	13,6	9,4	14,1	15,1
Średnia	9,8	15,9	25,4	25,6	24,8	23,6	23,6	26,7	23,8
Zła	85,9	76,3	56,3	52,9	57,9	57,0	61,8	53,5	53,2
Brak zdania	2,0	2,4	4,5	5,6	4,9	5,8	5,2	5,6	8,2

Tabela 8. Różnica w przewidywaniach dotyczących kierunku zmian sytuacji gospodarczej (październik - wrzesień '90)

	IX'90	X'90	Różnica (X-IX)
Zdecydowanie się poprawi	5,8	5,3	- 0,5
Raczej się poprawi	41,3	41,6	+ 0,3
Pozostanie bez zmian	18,0	18,8	+ 0,8
Raczej się pogorszy	16,2	12,3	- 3,9
Zdecydowanie się pogorszy	2,9	1,7	- 1,2
Brak zdania	15,8	20,4	+ 2,6

Tabela 9. Przewidywany kierunek zmian sytuacji gospodarczej

	I'90	II'90	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Poprawa	52,3	56,1	54,4	61,0	48,1	51,4	46,7	47,1	46,9
Bez zmian	13,5	16,8	13,4	16,6	16,6	13,7	16,2	18,0	18,8
Pogorszenie	19,6	14,1	17,4	17,3	17,7	19,4	19,0	19,1	14,0
Brak zdania	14,6	12,9	14,8	5,1	17,6	15,4	18,2	15,8	20,4

Tabela 10. Stosunek do planu Balcerowicza

	I'90	II'90	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Poparcie	41,5	38,6	31,6	34,5	32,7	37,1	26,1	34,8	34,8
Brak poparcia	8,5	12,9	20,2	19,1	23,9	22,5	24,3	20,9	19,2
Brak znajomości	9,5	34,0	37,0	33,2	29,4	29,6	35,1	32,8	32,3
Brak zdania	40,2	14,6	11,1	13,2	13,5	10,7	14,4	11,4	13,3
Poparcie "netto"	33,0	25,7	11,4	15,4	8,8	14,6	1,8	13,9	15,6

Tabela 11. Różnica w ocenach materialnych warunków życia
(październik - wrzesień '90)

	IX'90	X'90	Różnica (X-IX)
Bardzo dobra	0,1	0,1	0
Dobra	1,5	0,9	- 0,6
Raczej dobra	4,5	4,4	- 0,1
Ani dobra, ani zła	21,7	21,9	+ 0,2
Raczej zła	33,4	30,1	- 3,3
Zła	25,3	24,2	- 1,1
Bardzo zła	10,3	12,6	+ 2,3
Brak zdania	3,4	5,8	+ 2,4

Tabela 12. Ocena materialnych warunków życia

	I'90	II'90	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Dobre	3,6	4,1	6,5	7,9	6,1	6,2	4,5	6,1	5,4
Średnie	15,9	16,8	20,3	21,1	19,9	18,7	17,9	21,7	21,9
Złe	76,9	76,5	68,6	65,0	68,8	70,3	73,9	69,0	66,9
Brak zdania	3,6	2,5	4,6	5,9	5,2	4,6	3,6	3,4	5,8

Tabela 13. Różnica w przewidywaniach dotyczących kierunku zmian materialnych warunków życia (październik - wrzesień '90)

	IX'90	X'90	Różnica (IX-VII)
Zdecydowanie się poprawią	3,3	3,5	+ 0,2
Raczej się poprawią	34,2	34,7	+ 0,5
Pozostaną bez zmian	17,2	17,3	+ 0,1
Raczej się pogorszą	22,9	20,6	- 2,3
Zdecydowanie się pogorszą	6,6	5,6	- 1,0
Brak zdania	15,8	18,2	+ 2,4

Tabela 14. Przewidywany kierunek zmian materialnych warunków życia

	I'90	II'90	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Poprawa	39,6	42,4	42,6	50,5	38,2	40,1	37,8	37,5	38,2
Bez zmian	12,9	14,8	15,3	19,1	16,6	15,9	14,5	17,2	17,3
Pogorszenie	34,9	30,0	27,9	25,2	28,4	30,5	31,3	29,5	26,2
Brak zdania	12,6	12,7	14,1	5,2	16,9	13,5	16,3	15,8	18,2

Tabela 15. Postawy ludzi z otoczenia respondenta

	V'90	VII'90	IX'90	X'90
- uważają, że jest ciężko, ale trzeba ponieść ciężary po to, aby w przyszłości było lepiej	44,8	38,9	44,6	45,2
- uważają, że jest ciężko ale nie bardzo wierzą, że obecne wyrzeczenia przyniosą poprawę	46,7	52,9	44,9	44,7
Inna odpowiedź	1,8	1,9	2,1	1,4
Brak zdania	6,7	5,7	8,4	8,4

Tabela 16. Ewolucja sytuacji rodziny respondenta w ciągu ostatnich kilku miesięcy

	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Poprawiła się	10,4	11,5	9,7	8,9	6,7	9,4	10,7
Pogorszyła się	48,2	44,2	47,4	49,9	57,1	45,9	47,2
Nie zmieniła się	38,1	40,2	39,7	38,5	33,6	42,6	37,6
Brak zdania	3,2	4,1	3,3	2,8	2,6	2,2	4,8

Tabela 17. Różnica w przewidywaniach dotyczących dynamiki napięć społecznych w najbliższym czasie (październik - wrzesień '90)

	IX'90	X'90	Różnica (X-IX)
Zmniejszą	6,5	8,5	+ 2,0
Pozostaną bez zmian	34,4	22,4	- 12,0
Wzrosną, nasilą się	43,7	50,7	+ 7,0
Brak zdania	15,2	18,3	+ 3,1

Tabela 18. Przewidywana dynamika napięć społecznych w najbliższym czasie

	I'90	II'90	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Zmniejszą	9,2	11,2	10,4	13,6	7,7	7,1	10,4	6,5	8,5
Bez zmian	21,1	36,1	38,3	33,5	22,5	29,0	30,0	34,4	22,4
Wzrosną	40,3	32,0	32,3	30,4	50,2	48,9	43,6	43,7	50,7
Brak zdania	29,2	20,5	18,8	22,5	19,5	14,8	15,7	15,2	18,3

Tabela 19. Ewolucja sytuacji w kraju w ciągu ostatnich kilku miesięcy

	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Poprawiła się	34,5	35,1	28,9	28,3	20,5	27,3	25,4
Pogorszyła się	34,5	35,4	39,1	42,6	49,3	37,7	38,7
Nie zmieniła się	19,3	16,1	21,5	19,7	20,1	26,8	24,2
Brak zdania	11,7	13,3	10,2	9,3	10,0	8,2	11,5

Tabela 20. Stosunek do przyszłości kraju

	II'90	III'90	V'90	VI'90	X'90
Nadzieja	27,1	28,8	30,3	23,3	28,8
Nadzieja i obawa	45,5	47,8	44,5	47,9	50,7
Obawa	27,0	23,2	24,8	28,4	20,2
Brak zdania	0,1	0,2	0,5	0,3	0,1

Tabela 21. Ocena ogólnego kierunku rozwoju sytuacji w kraju

	III'90	IV'90	V'90	VI'90	VII'90	IX'90	X'90
Dobry	49,3	49,9	44,0	44,6	38,6	43,1	41,4
Zły	21,4	22,1	24,2	29,6	33,4	29,6	27,1
Brak zdania	29,2	28,0	31,8	25,8	27,9	27,2	31,4
Akceptacja "netto"	27,9	27,8	19,8	19,0	5,2	13,5	14,3